

Prof. dr hab. Krzysztof Mikulski

Toruń, 19.10.2019

Instytut Historii i Archiwistyki

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w

Toruniu

Recenzja pracy doktorskiej Malwiny Wylężek „Skład i organizacja władz miejskich Pilzna do 1772 roku”, Kraków 2019, ss. 262.

Mgr Malwina Wylężek podjęła się opracowania ważnego elementu dziejów ustrojowych miasta Pilzna od powstania miasta do 1772 r. – organizacji i składu władz miejskich. Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych i zakończenia. Zawiera też bibliografię, wykaz ilustracji i tabel, jak też trzy obszerne aneksy – spis urzędników miejskich Pilzna w latach 1377-1785, listę przyjętych do prawa miejskiego w Pilźnie (1470-1493) oraz wykaz cechmistrzów z lat 1587-1758.

Konstrukcja pracy jest poprawna. Doktorantka przedstawia w rozdziale I panoramę zagadnień związanych z historią miasta Pilzna – poczynając od okresu przedlokacyjnego, poprzez lokację i rolę wójtostwa dziedzicznego, ukazanie obszaru miasta lokowanego, struktury zawodowej jego mieszkańców, roli kościoła i jego instytucji w mieście. W kolejnych rozdziałach prezentuje wyniki swoich badań nad kolejnymi organami władz miejskich: radą miejską (rozdział II), ławą sądową (rozdział III), wreszcie kancelarią miejską oraz innymi urzędami i służbami miejskimi (rozdział IV). W rozdziale V próbuje poddać analizie trwałość przynależności poszczególnych rodzin mieszczańskich do elity władzy, śledzi koligacje rodzinne rajców i ławników, stara się odtworzyć ich status majątkowy.

We wstępie doktorantka omawia literaturę przedmiotu, konstatując dość ubogi stan rozpoznania dziejów miasta. Wykazuje, że w interesującym ją zestawie zagadnień również wydana ostatnio (2018) monografia pod red. ks. Bogdana Stanaszka, nie wyczerpuje konieczności dalszych badań. Odwołuje się też do literatury przedmiotu, wskazując dotychczas drukowane prace polskie i jedną w języku niemieckim, dotyczące funkcjonowania elit miejskich. W tym miejscu warto byłoby zacytować tom studiów „Organizacja władz miejskich na obszarze Pierwszej Rzeczypospolitej i na Śląsku w XIII-XVIII w.”, który jest

autorce znany (w bibliografii dwa artykuły z tego tomu), a przecież zawiera pewną panoramę ustroju miast i organizacji władz miejskich w szerokim spektrum terytorialnym, tworzącym możliwość porównania ustroju miasta Pilzna z innymi ośrodkami miejskimi. Szkoda też, że autorka nie skorzystała w pracy z bogatej literatury dotyczącej socjotopografii miast większych (Wrocław, Świdnica, Elbląg, Poznań, Toruń, Warta, Sieradz), które dają też obraz wewnętrznej organizacji korporacji miejskich.

Bardzo skromny (jeden akapit) jest ustęp poświęcony podstawie źródłowej pracy. Wydaje się, że problematyka źródłoznawcza, ocena zawartości uwzględnionych w pracy źródeł, powinna być bardziej uwypuklona we wstępie. Brak np. informacji na temat zawartości ksiąg parafialnych (autorka korzystała z nich przy analizie związków małżeńskich rajców i ławników), z których dane (np. daty pogrzebów – czy zachowały się?) byłyby szczególnie cenne dla ostatecznego kształtu spisów urzędników miejskich. Również wstęp do spisu urzędników jest zbyt uproszczony, a wykaz spisów zamieszczony w przypisie 24 niepełny. Warto też było zaznaczyć, że w serii ukazały się jeszcze dwa tomy spisów urzędników Elbląga, a poza serią spisy urzędników Gdańska, czy Poznania.

W rozdziale I mgr Malwina Wylęzek przedstawiła pewne elementy dziejów ustrojowych, społecznych i religijnych Pilzna do końca XVIII w. Prezentacja ta ma charakter bardzo ogólny. Czytelnik nie otrzymuje po jej lekturze informacji o zaludnieniu miasta w poszczególnych okresach, strukturze zawodowej mieszkańców. Autorka pisze co prawda o organizacji cechowej, kupcach pilzneńskich, ale nie daje jakichkolwiek informacji o ich liczebności w którymkolwiek z przedziałów czasowych, mieszczących się w przyjętych ramach chronologicznych pracy. Dane z księgi przyjęć do prawa miejskiego z lat 1470-1493 stały się podstawą sporządzenia aneksu, ale nie były przedmiotem analizy w tekście pracy – ze szkodą dla jej ostatecznego kształtu. Nieco szerzej omawia autorka kwestie związane z funkcjonowaniem parafii, szpitala oraz bractw religijnych, ale i tutaj brakuje odrobiny statystyki dla unaocznienia wielkości parafii, a przedmiotem analizy jest w zasadzie jedna wizytacja kościoła parafialnego z 1595 r.

W kolejnych częściach pracy doktorantka przechodzi do analizy funkcjonowania organów władz miejskich. Opisuje w sposób kompetentny zasady wyboru rajców. Zwraca uwagę bardzo poprawna analiza gospodarki miejskiej oraz zawartości wilkierza, regulującego m.in. kwestie warzenia piwa, ochrony przeciwpożarowej. Szeroko i poprawnie omawia też doktorantka uprawnienia sędownicze i ustawodawcze rady.

Statystyczna analiza częstości sprawowania urzędu rajcy została przeprowadzona poprawnie, ale wnioskowanie na podstawie tabel jest dość ograniczone. Można było tę część pracy rozbudować o przedstawienie karier indywidualnych poszczególnych rajców. Podobne uwagi można odnieść do analizy występowania w składzie rady rzemieślników. Poza enumeracją można było spróbować chociażby uzasadnić przyczyny wyboru do rady kilku najdłużej \zasiadających w niej rzemieślników.

W rozdziale dotyczącym ławników i ławy sądowej znów pojawiają się poprawne analizy statystyczne częstotliwości zasiadania poszczególnych osób w ławie i awansowania z ławy do rady miejskiej. Ale i w tym przypadku analiza ta ogranicza się do przytoczenia surowych danych i wyliczonego udziału względnego poszczególnych grup. Brak wniosków uogólniających, chociażby w kwestii zauważonego stosunkowo częstszego awansowania do rady osób dłużej związanych z ławą z jednej strony, i osób z bardzo krótkim stażem w ławie (o i 2 lata) z drugiej. Wystarczyłoby wskazać w tych wypadkach kilka przykładów takich awansów – czy np. szybsze awanse dotyczyły osób wywodzących się z rodzin „zasiedziały” w elicie, a późniejsze – ludzi nowych lub rzemieślników? Również wyliczenie rzemieślników zasiadających w ławie pozostawia niedosyt braku pogłębionej analizy zauważonych zjawisk.

Mocniejszą stroną analizy w tym rozdziale jest znów omówienie „praktyki urzędowej w ławie”. Doktorantka ma wyraźnie szersze kompetencje badawcze w kwestiach prawno-ustrojowych. Potrafi w tym zakresie wypowiadać się szerzej, bardziej kompetentnie, dobrze operuje materiałem źródłowym.

W rozdziale IV doktorantka omawia czas pojawienia się w mieście pisarzy miejskich, ich wykształcenia i kompetencji. Wskazuje też na funkcjonowanie innych funkcjonariuszów służb miejskich. Użycie określenia „urząd” wobec wspomnianego w tym podrozdziale instygatora, kata, rurmistrza, czy stróżów i woźnych miejskich nie jest zasadne. Byli to zdecydowanie przedstawiciele służb miejskich.

Swego rodzaju wyjściem poza krąg zagadnień ustrojowych jest rozdział V, w którym mgr Malwina Wylęzek analizuje związki rodzinne i stan majątkowy rajców i ławników pilzneńskich. Doktorantka wskazała grupę 20 rodzin, których przedstawiciele zasiadali we władzach miejskich przez co najmniej dwa pokolenia. Brak jednak jakichkolwiek szerszych informacji na temat tych rodzin, poza prostym wyliczeniem osób. Koligacje rodzinne rajców i ławników starała się autorka ukazać w oparciu o zachowane testamenty dla okresu wcześniejszego, a w oparciu o dane z ksiąg metrykalnych dla okresu po 1666 r. W analizie tej

brakuje jednak jakiejś myśli porządkującej. Doktorantka przytacza kolejne przykłady małżeństw przedstawicieli elity władzy, czasami z nieznanymi z nazwiska kobietami (?) W wykazie małżeństw z kręgu władz miejskich w latach 1666-1772 brakuje podstawowych danych do ich oceny – statusu społecznego pana i panny młodej (np. rajca, ławnik, syn rajcy, syn ławnika, córka rajcy, córka ławnika, wdowa po rajcy i wdowa po ławniku). Dopiero takie dane pozwoliłyby ocenić przydatność wskazanych danych do analizy obserwowanego zjawiska. Stąd wniosek autorki, że „grupa urzędników była mocno ze sobą skoligacona” nie jest uzasadniony w świetle przytoczonych w tekście przykładów i wykazów.

Analiza zamożności rajców i ławników w świetle ich testamentów mogłaby dać pewien obraz zamożności tej grupy. Ale dla wagi ostatecznych wniosków zbyt mała jest liczba przytoczonych przykładów, jak też brakuje odniesienia do zamożności mieszczan w innych miastach – większych i podobnej wielkości. Bez takiego porównania brak możliwości oceny przytoczonych egzemplifikacji.

W dość krótkim zakończeniu (2 strony) doktorantka podsumowuje osiągnięte w pracy cele. Ze względu na wskazany zaraz w pierwszym zdaniu cel podstawowy – „zestawienie urzędników miejskich Pilzna” może właściwsze byłoby umieszczenie zakończenia po wykazach urzędników. Nieco zaskakujący jest ciekawy wniosek autorki, że jej „badania nad związkami rodzinnymi wskazują, iż głównymi czynnikami decydującymi o awansie do rady lub ławy miejskiej były małżeństwa z wdową po rajcy lub ławniku” itd. Niestety brak uzasadnienia dla tak sformułowanego wniosku w podrozdziale o związkach rodzinnych.

Niewątpliwie najcenniejszym efektem pracy mgr Malwiny Wylężek jest wspomniany już spis urzędników miejskich Pilzna z lat 1377-1785. Autorka połączyła w nim roczne wykazy rajców i ławników oraz wójtów, podwójcich i pisarzy, co można zaakceptować ze względu na sposób wyłaniania członków władz miejskich. Wykaz ten otwiera niewątpliwie możliwości dalszych badań nad społeczeństwem Pilzna w badanym okresie. Zwrócić jednak muszę uwagę na niekonsekwencję autorki – jej praca obejmować miała okres do 1772 r., a spisy urzędników sięgają do roku 1785 (??) Autorka wyjaśnia przyczynę takiego stanu rzeczy we wstępie do spisów. Należało więc może tak potraktować cały chronologiczny zakres badań. Skoro I rozbiór nie wpłynął bezpośrednio na ustrój miasta, to zasadne wydaje się objęcie badaniami (co zresztą autorka uczyniła) kilkunastu lat po tym wydarzeniu, do ostatecznej reformy administracyjnej.

Biorąc pod uwagę powyższe uwagi, zarówno pozytywne, jak też krytyczne, czy polemiczne wobec ustaleń autorki, stwierdzam, że oceniana rozprawa doktorska spełnia podstawowe warunki stawiane tego typu opracowaniom, wprowadza do literatury historycznej nowe ustalenia, poszerzające naszą wiedzę o ustroju mniejszych miast w okresie staropolskim, otwiera możliwości dalszych badań nad społeczeństwem Pilzna przed końcem XVIII w. W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie mgr Malwiny Wylężek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Jerzy H. K..." with a horizontal line at the end.